EMI JOURNAL

Academic Article

The current issue and full text archive of this journal is available on Thaijo at:
https://so01.tci-thaijo.org/index.php/emi

Received 15 October 2023 | Revised 30 January 2024 | Accepted 5 February 2024

Current Status and Challenges in Entrepreneurship or Social Entrepreneurship Education to Encourage a Sustainable Mindset and Sustainable Lifestyle for Students in Thai Universities Group 1 and Group 2

สถานภาพและความท้าทายของการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่ส่งเสริมกรอบความคิดและวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน สำหรับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทยกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2

Panarat Rattanaphanee[1] Sukumarl Koednok[2,*] Mullika Sungsanit[3]
Ruchdaporn Wisutthakorn[4] Nisachol Chamnongsri[5] and Pattarapong Jaiboonlue[6]
พนารัตน์ รัตนพานี[1] สุขุมาล เกิดนอก[2,*] มัลลิกา สังข์สนิท[3]
รัชฎาพร วิสุทธากร[4] นิศาชล จำนงศรี[5] และภัทรพงศ์ ใจบุญลือ[6]
[1]Institute of Engineering, Suranaree University of Technology
[2]Faculty of Business Administration, Vongchavalitkul University
[3,4]Institute of Management Technology, Suranaree University of Technology
[5]Institute of Digital Arts and Science, Suranaree University of Technology
[6]Center of Excellent for Entrepreneurship, Suranaree University of Technology
*Corresponding Author, e-mail: sukumarl_koe@vu.ac.th

Abstract

Awareness of growing social and environmental problems leads to a concept of social entrepreneurship (SE), which is a combination of entrepreneurial business skills with the target of tackling social issues. The concept has been accepted as a potential approach for achieving sustainable societal transformation and has become an emerging discipline of social science in numerous institutions worldwide. In Thailand, however, SE is regarded as a new discipline and is offered only in some universities with various patterns of teaching and learning.

This research surveys formats and status of pedagogical approaches, as well as challenges and difficulties in entrepreneurship and social entrepreneurship (education to foster a sustainable mindset and sustainable lifestyle for students in Thai universities Group 1: Global and Frontier Research

Universities, and Group 2: Technology and Innovation Universities, as classified under Thailand's Reinventing University project. Data were collected using a questionnaire from 14 lecturers who are responsible for courses under these disciplines. The findings indicated that 50 % of the lecturers anticipated their students would be able to utilize entrepreneurial skills in addressing societal issues. The data further revealed that the majority of teaching and learning activities employed action-based methods that emphasize experiential learning. The primary obstacle in this endeavor was effective communication and fostering understanding among all stakeholders, particularly between teachers and learners, as well as among teachers from diverse disciplines.

Keywords: Entrepreneurship Education, Social Entrepreneurship Education, Sustainable Mindset, Sustainable Lifestyle

บทคัดย่อ

ความตระหนักต่อปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น นำไปสู่การทำธุรกิจภายใต้แนวคิดของการประกอบการเพื่อสังคม (Social entrepreneurship) แสะทำให้มีการจัดการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ และความเป็นผู้ประกอบการทางสังคมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ สำหรับประเทศไทยนั้น มีการจัดการเรียนการสอนศาสตร์ดังกล่าวเพียงในบางมหาวิทยาลัย โดยยังไม่มีการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่แน่นอน อีกทั้งยังไม่มีข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นภาพรวมของการดำเนินงานดังกล่าวอย่างชัดเจน

งานวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหา ความท้าทาย และอุปสรรคในการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการ และความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยไทยกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นอาจารย์ที่สอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการในมหาวิทยาลัยทั้ง 2 กลุ่ม ข้อมูลที่ได้จากอาจารย์ผู้สอนที่ตอบแบบสอบถามจำนวนรวม 14 ราย ผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ 50 ของอาจารย์ผู้สอน คาดหวังให้ผู้เรียนนำทักษะความเป็นผู้ประกอบการไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม ผู้สอนส่วนใหญ่ใช้แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ และความท้าทายมากที่สุดของการดำเนินงานคือการสร้างความเข้าในระหว่างผู้สอนและผู้เรียน รวมถึงระหว่างผู้สอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ กับผู้สอนในศาสตร์อื่น

คำสำคัญ : การศึกษาด้านผู้ประกอบการ, ผู้ประกอบการเพื่อสังคม, กรอบความคิดแบบยั่งยืน, วิถีชีวิตแบบยั่งยืน

บทนำ (Introduction)

การเพิ่มขึ้นของประชากร ประกอบกับการปฏิวัติเทคโนโลยีที่ทำให้ภาคอุตสาหกรรมพัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความขาดแคลนของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนและรุนแรงขึ้น สภาวะดังกล่าวนำไปสู่แนวคิดของการประกอบการเพื่อสังคมซึ่งเป็นการใช้นวัตกรรมผ่านแนวคิดทางธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และเป็นแนวคิดที่เริ่มได้รับการยอมรับและมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวตลอดจนพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ส่งผลให้มีการจัดการเรียนการสอนในสาขาดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในต่างประเทศ ซึ่งมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างพยายามเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนเพื่อให้ความรู้และบ่มเพาะให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความเป็นผู้ประกอบการพร้อมกับความตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างความยั่งยืน เป็นบัณฑิตที่สามารถนำแนวคิดและทักษะด้านความเป็นผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมไปประยุกต์ใช้ในการประกอบวิชาชีพได้ โดยการเรียนการสอนในต่างประเทศส่วนใหญ่มักใช้หลักการที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกค้นหาโอกาส พัฒนาความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม และพัฒนาความสามารถด้านผู้ประกอบการของผู้เรียน (Zamora-Polo & Sánchez-Martín, 2019) ส่งเสริมการสร้างคุณค่าเพื่อสังคม (McAdam & Debackere, 2018) นอกจากนี้ การเน้นให้ผู้เรียนได้เผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก สามารถทำให้ผู้เรียนมีลักษณะของผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Howorth et al., 2012) และยังสามารถสร้างคุณค่าให้แก่สังคม สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมด้านความยั่งยืนได้ โดยผ่านทัศนคติ กรอบแนวคิดอย่างยั่งยืน (Yeung, 2015) อย่างไรก็ตาม นิยามและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังของการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการและความเป็นผู้ประกอบการทางสังคมซึ่งมีความหลากหลายและมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามตามบริบทเฉพาะของแต่ละสังคม ส่งผลทำให้รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนมีความแตกต่างกัน (Mwasalwiba, 2010) สำหรับประเทศไทยนั้น ศาสตร์ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมจัดเป็นศาสตร์ที่ค่อนข้างใหม่ มีการจัดการเรียนการสอนเพียงในบางมหาวิทยาลัย โดยไม่มีการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่แน่นอน ยิ่งไปกว่านั้น ยังไม่มีการศึกษาและรวมรวบข้อมูลที่จะสะท้อนให้เห็นสถานภาพของการจัดการศึกษาด้านนี้ให้เห็นภาพชัดเจน งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบและสถานะการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนปัญหา ความท้าทาย และอุปสรรคในการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการ และความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม โดยเน้นที่กลุ่มมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีที่ได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามการแบ่งกลุ่มมหาวิทยาลัยภายใต้โครงการพลิกโฉมสถาบันอุดมศึกษา (re-inventing university) ของสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป. อว.)

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นผู้ประกอบการ หรือภาวะความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship) มีคำนิยามที่หลากหลายแตกต่างไปตามช่วงเวลาและบริบทของสังคม เช่น Shane and Venkataraman (2000) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความเป็นผู้ประกอบการ ไว้ว่าคือสภาวะที่เกิดการบรรจบกันของการพบหรือประสบโอกาสทางธุรกิจที่สามารถสร้างกำไร กับความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการ ความหมายดังกล่างสื่อถึงการรับรู้โอกาสในการสร้างสินค้าและบริการที่ดีที่จะถูก

ค้นพบ ถูกประเมิน และถูกใช้ประโยชน์ในอนาคต โดยอาจเป็นได้ทั้งการรับรู้โอกาสทางการตลาด หรือการรับรู้โอกาสทางด้านเทคโนโลยี (Phan et al., 2009) หรือมูลนิธิเพื่อความเป็นผู้ประกอบการแห่งเดนมาร์ก (The Danish Foundation of Entrepreneurship) ได้นิยามความเป็นผู้ประกอบการว่าคือการกระทำที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของโอกาสและแนวคิดที่ดี เพื่อที่จะสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่น โดยคุณค่าดังกล่าวอาจเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม หรือธรรมชาติทางวัฒนธรรม (FFE-YE, 2011)

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการมีหลากหลายประเภท เช่น ผู้ประกอบการวิชาการ ผู้ประกอบการสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการสังคม ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบริบทและสภาพของสังคม ตลาด และสิ่งแวดล้อม โดยผู้ประกอบการที่แตกต่างกันส่งผลทำให้นิยามหรือคำจำกัดความของความเป็นผู้ประกอบการแตกต่างกัน (Ratten, 2023) อย่างไรก็ตาม ได้มีการศึกษาคำจำกัดความของความเป็นผู้ประกอบการประเภทต่าง ๆ พบว่าคำจำกัดความดังกล่าวเป็นลักษณะการดำเนินการของผู้ประกอบการ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) การรับมือกับความไม่แน่นอน 2) การสร้างธุรกิจหรือองค์กร 3) ความเป็นนวัตกรรม 4) การรับรู้โอกาส และ 5) การสร้างคุณค่า (Prince et al., 2021) ดังนั้นความเป็นผู้ประกอบการ คือ การดำเนินการของผู้ประกอบการในการสร้างธุรกิจหรือองค์กร เพื่อสร้างคุณค่าผ่านสินค้าหรือการบริการ โดยอาศัยความเป็นนวัตกรรม การรับรู้โอกาส เพื่อรับมือกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอน (Rauch et al., 2009) ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเป็นผู้ประกอบการในองค์กร (Corporate entrepreneurship หรือ Intrapreneurship) คือ บุคคลในองค์กรที่รู้จักและรับรู้ถึงโอกาส และสามารใช้โอกาสดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร เพื่อให้องค์กรสร้างนวัตกรรมที่อาจเป็นผลิตภัณฑ์ กระบวนการ หรือบริการใหม่ ๆ ในการต่อยอดหรือริเริ่มธุรกิจใหม่อันจะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กร (Neessen et al., 2018) หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม คือ บุคคลที่มีพฤติกรรมแบบผู้ประกอบการที่มีพันธกิจในการสร้างและส่งมอบคุณค่าทางสังคมผ่านการประกอบการหรือธุรกิจเพื่อสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีอิสระทางการเงิน และมีความยั่งยืน (Abu-Saifan, 2012) หรืออาจหมายถึงกระบวนการของการระบุโอกาส กระตุ้นความเป็นนวัตกรรม การใช้ประโยชน์และการจัดสรรทรัพยากร ที่ดำเนินการโดยบุคคลหรือองค์กรผ่านการประกอบกิจการหรือธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม สร้างคุณค่าเพื่อสังคม และเพื่อบรรลุประโยชน์ทางสังคมอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนหรือระดับภูมิภาค (Wu et al., 2020)

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship education) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการเสริมสร้างสมรรถนะความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial competencies) ของผู้เรียน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น สมรรถนะเชิงความรู้ความเข้าใจ (Cognitive competencies) เช่น ทักษะ และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบการ และสมรรถนะเชิงพฤติกรรม (Non-cognitive competence) เช่น มุมมอง และทัศนคติของผู้ประกอบการ (Lackéus, 2015)

ที่ผ่านมามีนักวิชาการและองค์กรทางการศึกษาเสนอกรอบคุณสมบัติและทักษะที่จำเป็นด้านความเป็นผู้ประกอบการไว้อย่างหลากหลาย แตกต่างไปตามช่วงเวลาและบริบทของสังคม แต่ล่าสุด Olutuase et al. (2023) ได้เสนอกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาด้านผู้ประกอบการเพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial skills) และทุนมนุษย์ที่มีความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial capital) ไว้ดังรูปที่ 1 ซึ่งแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการ ได้แก่ บริบทของสถาบันการศึกษา เนื้อหาที่สอน และวิธีการสอน

มีผลต่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้ประกอบการ ซึ่งประกอบด้วย ทักษะการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว การคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา การสื่อสารและการประสานงาน

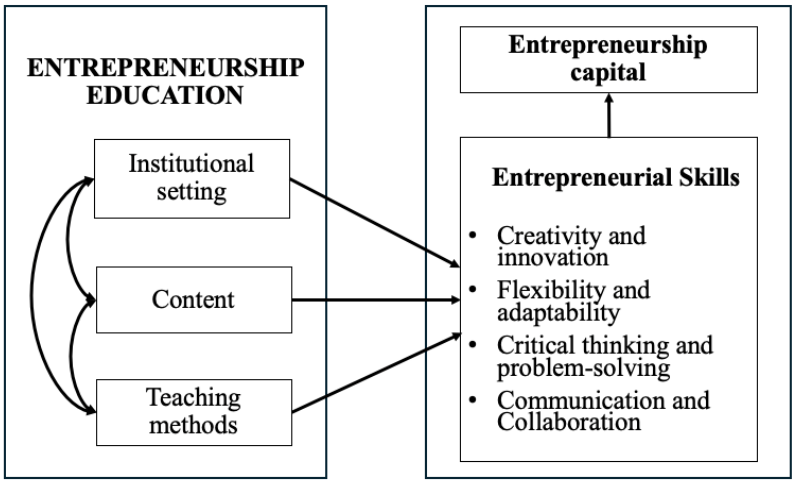

Figure 1 Conceptual Framework for Entrepreneurship Education to Enhance Entrepreneurial Skills and Entrepreneurial Human Capital (Olutuase et al., 2023)
กรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาด้านผู้ประกอบการเพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้ประกอบการ และทุนมนุษย์ที่มีความเป็นผู้ประกอบการ (Olutuase et al., 2023)

การจัดการศึกษาด้านผู้ประกอบการเพื่อสังคมมีหลักการเดียวกับกับการจัดการศึกษาด้านผู้ประกอบการ เพียงแต่เน้นให้ผู้เรียนมีทักษะความเป็นผู้ประกอบการ ควบคู่ไปกับการตระหนัก และมีความรู้สำหรับการแก้ไขปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการเรียนการสอนด้านผู้ประกอบการเพื่อสังคมจึงมีนิยามที่หลากหลายและหลายมิติเช่นกัน ตั้งแต่การศึกษาด้านผู้ประกอบการเพื่อสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก เกิดการรับรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม และสามารถเป็นทางเลือกหนึ่งในการประกอบอาชีพหลังจากจบการศึกษา หรือเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ แนวคิด และวิธีการคิดแบบผู้ประกอบการเพื่อสังคม ไปจนกระทั้งการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถประกอบกิจการเพื่อสังคมได้หลังจากจบการศึกษา

ถึงแม้การจัดการศึกษาด้านผู้ประกอบการ และความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมจะมีนิยามและรูปแบบที่หลากหลาย แต่โดยทั่วไปแล้ว สามารถแบ่งกลุ่มของการจัดการศึกษาออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนทราบเกี่ยวกับ (about) การประกอบการ และการประกอบการเพื่อสังคม 2) การจัดการศึกษาผ่าน (through) การประกอบการหรือการประกอบการเพื่อสังคม และ 3) การจัดการศึกษาเพื่อ (for) เป็นผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคม วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันส่งผลทำให้แนวทางการจัดการเรียนการสอน (Pedagogical approach) มีความแตกต่างกัน (Falkäng & Alberti, 2000)

การจัดการศึกษาเพื่อ (for) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ประกอบการจะเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างและดำเนินการกิจการของตนได้หลังจากจบการศึกษา (Henry & Lewis, 2018; Jamieson, 1984) แนวทางการจัดการเรียนการสอนจึงเน้นไปที่การสร้างธุรกิจจริง (Venture creation programs) และเน้นทักษะที่สำคัญสำหรับการประกอบกิจการของตน (Lackéus, 2015) ขณะที่การจัดการศึกษาผ่านความเป็นผู้ประกอบการจะเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักและวิธีการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่น ทั้งที่เป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม ร่วมกับการสร้างผลกำไรที่เป็นตัวเงิน (Profit)

การจัดการศึกษาผ่าน (through) กระบวนการแบบผู้ประกอบการ (Entrepreneurial process) มักเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่นมักมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning) ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การเขียนแผนธุรกิจ การใช้โครงงานหรือกรณีศึกษาเป็นฐาน การใช้บทบาทสมมติหรือเกมจำลอง การสร้างโมเดลธุรกิจ การนำเสนอไอเดียธุรกิจหรือการขายสินค้าให้กับลูกค้าภายนอก การร่วมสร้าง (Co-creation) ไอเดียธุรกิจกับกับพันธมิตร การพัฒนาลูกค้า การฝึกงาน (Kyrö, 2005)

การจัดการการศึกษาเกี่ยวกับ (about) ผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการสังคม มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนได้รับรู้ตระหนัก มีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นผู้ประกอบการและสามารถใช้เป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพหลังจากจบการศึกษา (Henry & Lewis, 2018) แนวทางการจัดการเรียนการสอนจึงเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบการ (Mwasalwiba, 2010) ผ่านรูปแบบการเรียนการสอน เช่น การบรรยายโดยอาจารย์ผู้สอนหรือวิทยากรรับเชิญ การมอบหมายงาน การทบทวนวรรณกรรม การอภิปรายกลุ่ม การศึกษาดูงาน

Lackéus (2015) ระบุว่าการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action-based learning) ภายใต้หลักสูตรการเรียนที่ยืดหยุ่นที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการระบุปัญหาทางสังคมและค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยแนวทางแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ เป็นรูปแบบที่ทำให้ผู้เรียนมีสมรรถนะความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurship competency) หรือสมรรถนะของผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneurship competency) (Bloom, 2006) ประสบการณ์ทางการศึกษา (Educational experiences) ที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติดังกล่าวยังทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะของผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่เกิดขึ้นจากการได้ใช้ความรู้จากทฤษฎีในการลงมือปฏิบัติระหว่างการสัมผัสกับความท้าทายที่เกิดขึ้นจริงภายใน (Buendía-Martínez et al., 2020; Howorth et al., 2012) ตัวอย่างการเรียนการสอนในรูปแบบดังกล่าว เช่น การทำให้ผู้เรียนทราบผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงความจำเป็นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ผู้เรียนสังเกตพฤติกรรมการใช้ชีวิตพร้อมกับคำนวณปริมาณคาร์บอนฟุตพรินต์ของตนเอง (Personal carbon footprint) (Collins et al., 2019)

ประเทศไทยให้ความสำคัญของการสร้างเสริมความเป็นผู้ประกอบการโดยได้บรรจุวาระการพัฒนาผู้ประกอบการไว้ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (8) ประเด็น ผู้ประกอบการและวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อมยุคใหม่ (พ.ศ. 2561-2580) ทำให้ภาครัฐและเอกชนต่างกำหนดนโยบาย รวมถึงออกมาตรการการทำงานและการสร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนการสร้างความเป็นผู้ประกอบการและระบบนิเวศวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup ecosystem) สถาบันการศึกษาในประเทศเริ่มจัดการเรียนการสอนด้านผู้ประกอบการทั้งการพัฒนาหลักสูตรใหม่ และการเปิดสอนเป็นรายวิชาใน

หลักสูตรที่มีอยู่แล้ว แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และกระแสของการประกอบธุรกิจที่มุ่งลดผลกระทบหรือช่วยแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะต่อมา ส่งผลให้มีการจัดการเรียนการสอนด้านการประกอบการเพื่อสังคมเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการสำรวจและรวบรวมข้อมูลของรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนจากนิยามของผู้ประกอบการผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่มีความหลากหลาย ส่งผลทำให้วัตถุประสงค์ของแต่ละมหาวิทยาลัยมีความแตกต่างกันตามนิยามที่มหาวิทยาลัยนั้นกำหนด ทำให้ลักษณะและรูปแบบการเรียนการสอนมีความแตกต่างกัน ซึ่งปัจจุบันยังไม่พบการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการเรียนการสอน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการเรียนการสอนด้านผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมในประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่จะใช้ในการวางแผนการจัดการศึกษา และพัฒนาหลักสูตรด้านนี้ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บข้อมูลในครั้งนี้เพื่อทำการหาข้อมูลด้านการจัดการเรียนการสอน สถานภาพ และความท้าทายของการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาความเป็นผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีแนวคิดด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอาจารย์ผู้สอนวิชาดังกล่าวจากมหาวิทยาลัยในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมในมหาวิทยาลัยไทยกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2

เครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากงานวิจัยที่ดำเนินการในช่วงก่อนหน้านี้ ในการเตรียมแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คำถามแบบเปิด (Open ended) และแบบตรวจสอบรายการ (Check list) เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 คำถามแบบใช้มาตรวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ ใช้มากที่สุด ใช้น้อยที่สุด และไม่ใช้เลย เพื่อเก็บข้อมูลแนวทางการจัดการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการหรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม และส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับสถานภาพอุปสรรคความท้าทายของการจัดการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม ที่ส่งเสริมกรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development goal: SDGs) หรือแนวคิดการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนโดยคำนึงถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, Governance: ESG) ซึ่งแบ่งออกเป็นออกเป็น 4 มิติ คือ มิติด้านสถานภาพของนโยบายระดับมหาวิทยาลัย มิติด้านสถานภาพของอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง มิติด้านความท้าทายสำหรับการสร้างความเข้าใจและความสำคัญของทักษะความเป็นผู้ประกอบการ และมิติด้านความท้าทายสำหรับการออกแบบหลักสูตรการสอนความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคมเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความเห็นต่อข้อคำถาม โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือระดับที่ 1 ไม่เห็นด้วยมากที่สุด ระดับที่ 2 ไม่เห็นด้วย ระดับที่ 3 เห็นด้วยปานกลาง ระดับที่ 4 เห็นด้วย และระดับที่ 5 เห็นด้วยมากที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่มีข้อคำถามดังกล่าวข้างต้นมาพัฒนาเป็นแบบสอบถามออนไลน์ และส่งแบบสอบถามดังกล่าวไปยังกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการเพื่อสังคม ในมหาวิทยาลัยไทยกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 ดังอธิบายแล้วข้างต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์คำตอบจากผู้ตอบแบบสอบถามในเชิงพรรณนา โดยคิดเป็นค่าร้อยละของคำตอบในส่วนต่าง ๆ เพื่อแสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง รวมถึงจัดอันดับรูปแบบการจัดการเรียนการสอน วัตถุประสงค์ที่คาดหวังในการจัดการเรียนการสอน และเทคนิควิธีการสอน เพื่อสรุปและอภิปรายผลการศึกษาต่อไป สำหรับแบบสอบถามในส่วนที่ 3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลความเห็นต่อสถานภาพ อุปสรรค ความท้าทายของการเรียนการสอนในรายวิชาดังกล่าวในรูปแบบค่าทางสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำมาแปลผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นตามอันตรภาคชั้น

ผลการศึกษา (Research results)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านความเป็นผู้ประกอบการหรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ร่วมตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 14 ราย จากมหาวิทยาลัยทั้งหมด 9 แห่ง แบ่งเป็นมหาวิทยาลัยกลุ่ม 1 จำนวน 4 แห่ง หรือร้อยละ 44.44 และมหาวิทยาลัยกลุ่ม 2 จำนวน 5 แห่ง หรือร้อยละ 55.55 ของจำนวนมหาวิทยาลัยทั้งหมด โดยมีอาจารย์ที่สังกัดมหาวิทยาลัยกลุ่ม 1 ร่วมตอบแบบสอบถามจำนวน 9 ราย และอาจารย์ที่สังกัดมหาวิทยาลัยกลุ่ม 2 ร่วมตอบแบบสอบถาม 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 64.28 และร้อยละ 35.71 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามกว่าร้อยละ 85 จบการศึกษาในระดับปริญญาเอก และกว่าร้อยละ 71 มีอายุระหว่างระหว่าง 41-50 ปี อาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.13) สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาการบริหารธุรกิจ (Business administration) รองลงมา (ร้อยละ 21.43) เป็นอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาสังคมและพฤติกรรมศาสตร์ (Social and behavioral science) กลุ่มสุดท้ายเป็นอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาศิลปะ สิ่งแวดล้อม และวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งมีสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 7.14 ของผู้ตอบแบบสอบถาม ตารางที่ 1 แสดงวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการของมหาวิทยาลัยไทย ซึ่งจะเห็นว่าส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.00) เป็นการจัดการศึกษาผ่าน (through) กระบวนการแบบผู้ประกอบการ ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์แบบผู้ประกอบการ อันจะส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่น รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการและผู้ประการเพื่อสังคม (ตารางที่ 2) แสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่จะจัดการเรียนการสอนเนื้อหาส่วนหนึ่งในรายวิชาบังคับหรือวิชาเลือกในหลักสูตรการบริหารธุรกิจหรือหลักสูตรการจัดการ รองลงมาคือการเรียนปิดเป็นวิชาศึกษาทั่วไปให้เรียนทั้งมหาวิทยาลัย ข้อที่แตกต่างกันคือมีการเปิดรายวิชาด้านความเป็นผู้ประกอบการเป็นวิชาเลือกเสรีในมหาวิทยาลัย แต่ยังไม่มีการเปิดวิชาเลือกเสรีด้านความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม

Table 1 Objectives of Entrepreneurship Education and Social Entrepreneurship Education.
วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคม

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
- จัดการศึกษาผ่าน (through) กระบวนการแบบผู้ประกอบการ	7	50.00
- จัดการศึกษาเพื่อ (for) เป็นผู้ประกอบการ	5	35.71
- จัดการศึกษาเกี่ยวกับ (about) ความเป็นผู้ประกอบการ	2	14.29
รวม	14	100

Table 2 Teaching and Learning Models for Entrepreneurship and Social Entrepreneurship Education.
รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการและผู้ประกอบการเพื่อสังคม

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ	จำนวน	ร้อยละ
- เรียนเป็นวิชาศึกษาทั่วไปทั้งมหาวิทยาลัย	5	35.71
- เรียนเป็นวิชาเลือก	3	21.43
- เรียนเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในรายวิชาบังคับ/วิชาเลือกในหลักสูตรการบริหารธุรกิจหรือหลักสูตรการจัดการ	6	42.86
รวม	14	100
รูปแบบการจัดการเรียนการสอนความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม		
- เรียนเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในรายวิชาผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการนวัตกรรม	2	14.29
- เรียนเป็นวิชาศึกษาทั่วไปทั้งมหาวิทยาลัย	5	35.71
- เรียนเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในรายวิชาบังคับ/วิชาเลือกในหลักสูตรการบริหารธุรกิจหรือหลักสูตรการจัดการ	6	42.86
- ยังไม่มีการเรียนการสอนวิชาความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม กิจการเพื่อสังคม นวัตกรรมเพื่อสังคม	1	7.14
- เรียนเป็นวิชาเลือก	0	0
รวม	14	100

Table 3 Teaching and Learning Approaches in Entrepreneurship and Social Entrepreneurship Courses for Sustainable Mindsets and Lifestyles.

การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ส่งเสริมกรอบความคิดและวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน

	อันดับที่ 1	อันดับที่ 2	อันดับที่ 3
ใช้บ่อยที่สุด	- Project / case-based work (92.86 %)	- Study visits - Opportunity mapping - Stakeholder Model - innovative cases study of social enterprises (85.71 %)	- “Dry” business plan writing - Business model generation - Triple Bottom Line (78.53 %)
ใช้น้อยที่สุด	- Literature study - Roleplay/stimulation/ games - Traineeships/internship - Financial projection (50.00 %)	- Lectures - Guest Lectures - Real life business plan writing - Legal frameworks (35.71 %)	- Cold calls/interviews/meetings - Venture creation courses (28.57 %)
ไม่ใช้เลย	- Traineeships/internship - Venture creation courses (21.43 %)	- Pitching/selling to external - Co-creation with partner - Customer development - Legal frameworks (14.29 %)	- Real life business plan writing - Financial projection - Community collaboration - Stakeholder Model - Virtuous-value-cycle (7.14 %)

ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการและผู้ประกอบการเพื่อสังคม (ตารางที่ 3) แสดงให้เห็นว่าร้อยละ 50.00 ของอาจารย์ผู้สอนจัดการศึกษานี้ผ่าน (through) กระบวนการแบบผู้ประกอบการ ด้วยความคาดหวังเพื่อให้นักศึกษาได้ นำทักษะความเป็นผู้ประกอบการไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคมและความยั่งยืน รองลงมาคือร้อยละ 35.71 จัดการศึกษาเพื่อ (for) ความเป็นผู้ประกอบการ โดยคาดหวังให้บัณฑิตที่จบการศึกษาแล้วออกไปเป็นผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบการเพื่อสังคม และก่อตั้งธุรกิจหรือกิจการเพื่อสังคมที่เน้นการดำเนินงานโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาล ลำดับสุดท้ายคือร้อยละ 14.29 จัดการศึกษาเกี่ยวกับ (about) ความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นผู้ประกอบการ และตระหนักถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน

ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนนั้น เมื่อพิจารณาตามสัดส่วนของคำตอบที่ได้จากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดแล้ว พบว่าแนวทางที่ใช้มากที่สุดอันดับหนึ่ง (ร้อยละ 92.86) คือการเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษาหรือโครงงานเป็นฐาน (Project/case based work) โดยอาจารย์ผู้สอนมอบหมายให้นักศึกษาสร้างโครงงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบธุรกิจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดของ SDGs และ ESG อันดับสอง (ร้อยละ 85.71) คือ

การให้นักศึกษาได้ทัศนศึกษาหรือลงพื้นที่ (Study visits) เพื่อเรียนรู้จากชุมชนหรือสถานประกอบการที่มีการดำเนินงานตามแนวคิดของ SDGs หรือ ESG รวมถึงการให้นักศึกษาได้ลองฝึกใช้เครื่องมือเพื่อค้นหาโอกาสทางธุรกิจ (Opportunity mapping) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder model) หรือการยกตัวอย่างธุรกิจเพื่อสังคม (Social enterprise) ที่ใช้นวัตกรรมเพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม และอันดับสาม (ร้อยละ 78.53) คือ ให้นักศึกษาได้ลองเขียนแผนธุรกิจอย่างง่าย ("Dry" business plan writing) หรือได้ลองสร้างแผนธุรกิจ (Business model generation) หรือการปลูกฝังให้นักศึกษามีแนวคิดแห่งความยั่งยืนแบบ Triple Bottom Line (TBL) หรือ 3P ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับผลกระทบที่ธุรกิจมีต่อสังคมหรือผู้คน (People) สิ่งแวดล้อม (Planet) และผลกำไร (Profit)

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่อาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนใช้น้อยที่สุด หรือไม่ใช้เลย ได้แก่ การให้นักศึกษาเรียนรู้จากบทความวิจัยหรือบทความวิชาการ (Literature study) การแสดงบทบาทสมมติ (Role play) การใช้แบบจำลอง (Simulation) และเกม การเป็นนักศึกษาฝึกงานหรือนักศึกษาแลกเปลี่ยน (Traineeships/internship) หรือการประมาณการรายได้และกำไรของธุรกิจ (Financial projection) คือการสอนแบบบรรยาย (Lectures) โดยอาจารย์ผู้สอนเองหรือวิทยากรรับเชิญ (Guest lectures) การเขียนแผนธุรกิจที่สามารถนำไปใช้ได้จริง (Real life business plan writing) และการเรียนรู้กรอบทางกฎหมาย (Legal frameworks) การมอบหมายการบ้าน (Homework assignment) การให้นักศึกษาโทรศัพท์ติดต่อเพื่อเสนอขาย สัมภาษณ์ หรือประชุมร่วมกับผู้ที่ไม่เคยรู้จักหรือมีความสัมพันธ์ใด ๆ มาก่อนที่คาดว่าน่าจะเป็นลูกค้าได้ (Cold calls/interviews/meetings) หรือการสอนรายวิชาหรือหลักสูตรการสร้างหรือการเริ่มต้นธุรกิจ (Venture creation courses) และการทำงานร่วมกับชุมชน (Community collaboration) โดยมีลำดับและสัดส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละแนวทาง ดังแสดงในตารางที่ 4

อภิปรายผล (Conclusion)

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่ากึ่งหนึ่งของอาจารย์ผู้สอนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ประกอบการหรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมในมหาวิทยาลัยไทยกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 จัดการศึกษาด้านนี้ผ่านกระบวนการของความเป็นผู้ประกอบการ ด้วยความคาดหวังที่จะให้นักศึกษานำทักษะความเป็นผู้ประกอบการไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน โดยแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ใช้มากที่สุด อันดับแรกคือการใช้กรณีศึกษาหรือโครงงานเป็นฐาน อันดับสองคือการทัศนศึกษาหรือลงพื้นที่ การใช้เครื่องมือเพื่อค้นหาโอกาสทางธุรกิจ การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือการยกตัวอย่างธุรกิจเพื่อสังคม (Social enterprise) และอันดับสามคือ การเขียนแผนธุรกิจ การสร้างโมเดลธุรกิจ และการปลูกฝังให้นักศึกษามีแนวคิดแห่งความยั่งยืนแบบ Triple Bottom Line (TBL) หรือ 3P ซึ่งล้วนแต่เป็นการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาผ่านกระบวนการของความเป็นผู้ประกอบการดังกล่าวแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการทำปฏิบัติการโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการของทั้งผู้สอนและผู้เรียนจากหลากหลายคณะหรือภาควิชานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด รวมถึงนโยบายสนับสนุน ทรัพยากร และโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม จึงจะทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์และผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังของการจัดการศึกษา

ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะจากการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลจากอาจารย์ผู้สอนที่เป็นตัวแทนจากมหาวิทยาลัยในกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 โดยผู้วิจัยไม่ได้ระบุขอบเขตเนื้อหาของรายวิชานั้น ๆ อนึ่ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในปี 2565 ซึ่งผลการศึกษาจากแบบสอบถามด้านสถานภาพและความท้าทายของการเรียนการสอนฯ อาจเปลี่ยนแปลงไปจากการเก็บข้อมูลจากช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ จากข้อจำกัดเรื่องปริมาณอาจารย์ผู้ตอบแบบสอบถาม การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาอาจารย์ในจำนวนที่เพิ่มขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่คลอบคลุมมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

กิติกรรมประกาศ

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (รหัสโครงการ FF2-205-65-12-09)

Table 4 Status and Challenges of Entrepreneurship and Social Entrepreneurship Education in Thai Universities Group 1 and Group 2.

สถานภาพและความท้าทายของการจัดการศึกษาด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมในมหาวิทยาลัยไทย กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2

มิติด้านสถานภาพของนโยบายระดับองค์กร/มหาวิทยาลัย	**ค่าเฉลี่ย**	**SD**	**ความเห็น**
มหาวิทยาลัยของท่าน มีนโยบายสนับสนุนให้นักศึกษา มีทักษะความเป็นผู้ประกอบการ หรือทักษะความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีกรอบแนวคิด การพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาล (ESG) โดยประกาศออกมาและชี้แจงอย่างชัดเจน	4.36	0.93	มากที่สุด
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนและจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ทักษะผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีกรอบแนวคิดSDGs หรือ ESG อย่างชัดเจน	4.00	1.04	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนอย่างดี ด้านอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับ SDGs หรือ ESG และเน้นการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม ความยั่งยืน	3.86	1.03	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีโครงสร้าง (Structure) และหลักสูตร (Course) ด้านความเป็นผู้ประกอบการ ความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีกรอบแนวคิด SDGsหรือ ESG อย่างครอบคลุมในทุกระดับของการศึกษา	3.79	0.89	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนหน่วยบ่มเพาะ (Incubator) ที่มุ่งเน้นการสร้างผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ตระหนักถึง SDGs หรือ ESG เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	4.00	1.18	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อมุ่งเน้นและส่งเสริม SDGs หรือ ESG เพื่อเน้นการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.93	0.92	มาก
องค์กร/มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคมสำหรับนักศึกษา เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.79	1.05	มาก
องค์กร/มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนให้นักศึกษาได้พบปะแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับผู้ประกอบการจริงที่ประสบความสำเร็จด้านการประกอบธุรกิจเพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.79	0.89	มาก
องค์กร/มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนสถานที่ให้นักศึกษาสามารถพัฒนางานร่วมกัน เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.71	0.91	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีนโยบายสนับสนุนให้บุคลากร มีทักษะความเป็นผู้ประกอบการหรือทักษะความเป็นผู้ประกอบการสังคมอย่างชัดเจน เพื่อนำทักษะไปประยุกต์ใช้ในองค์กรหรือสังคม และมีมุมมองในการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากร เพื่อความความยั่งยืน	3.64	1.15	มาก
องค์กร/มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์/บริการ (Prototype) เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.43	0.85	มาก
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนอาคารสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อการเรียนการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม เพื่อส่งเสริม SDGs หรือ ESG และเน้นการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม ความยั่งยืน	3.29	0.73	ปานกลาง

มิติด้านสถานภาพของนโยบายระดับองค์กร/มหาวิทยาลัย	ค่าเฉลี่ย	SD	ความเห็น
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการสนับสนุนกองทุน/เงินทุนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้ประกอบการหรือผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ตระหนักถึง SDGs หรือ ESG เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนอย่างชัดเจน	3.07	0.62	ปานกลาง
มหาวิทยาลัยของท่าน มีการให้ใบรับรองประกาศนียบัตรด้านความผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคมที่ตระหนักถึง SDGs หรือ ESG จากศูนย์ฝึกอบรม หรือหลักสูตร	3.00	0.96	ปานกลาง
มิติด้านสถานภาพของผู้สอนวิชาความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม			
ท่านมีความรู้ความเข้าใจด้านการวัดผลและการประเมินผลนักศึกษา ที่ผ่านการเรียนวิชาด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่สามารถแก้ไข หรือมีแนวคิดเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	3.86	0.86	มาก
ท่านคิดว่า ท่านมีองค์ความรู้ด้านความเป็นผู้ประกอบการ/ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่สอดคล้องกับปัจจุบันและทันสมัยอยู่เสมอ ที่สามารถแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	3.79	0.70	มาก
วิธีการสอนนักศึกษาแบบออนไลน์ เป็นความท้าทายอย่างสูงต่อประสิทธิผลในการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.79	1.53	มาก
ท่านคิดว่า ท่านมีองค์ความรู้ด้านความเป็นผู้ประกอบการ/ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่สามารถทำให้นักศึกษามีความคิดด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	3.77	0.83	มาก
ท่านคิดว่า ท่านมีองค์ความรู้ด้านความเป็นผู้ประกอบการ/ความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่สามารถทำให้นักศึกษาตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และบรรษัทภิบาล (ESG) เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	3.77	1.01	มาก
การสอนนักศึกษาจำนวนครั้งละมาก ๆ เช่น มากกว่า 30 คนต่อห้อง เป็นความท้าทายอย่างสูงต่อประสิทธิผลในการสอนด้านความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.64	1.34	มาก
ท่านมีประสบการณ์ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.50	0.85	มาก
ความแตกต่างระหว่างวัยของผู้สอนและนักศึกษา เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอนวิชาความเป็นผู้ประกอบการ หรือวิชาความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	2.64	1.45	ปานกลาง
ความท้าทาย/อุปสรรคการสอนฯ ในมิติการสร้างความเข้าใจและความสำคัญของทักษะความเป็นผู้ประกอบการ			
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การทำให้ฝ่ายสนับสนุนการศึกษาจากภายในคณะ/ภาควิชา เข้าใจความหมายและความสำคัญของความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนที่ถูกต้อง	3.79	1.31	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การทำให้ บุคลากรทางการศึกษา ฝ่ายสนับสนุนจากต่างคณะ/ภาควิชา เข้าใจความหมายและความสำคัญของความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนที่ถูกต้อง	3.79	1.19	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การทำให้นักศึกษาในคณะ/ภาควิชา เข้าใจความหมายและความสำคัญของความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนที่ถูกต้อง	3.79	1.37	มาก

มิติด้านสถานภาพของนโยบายระดับองค์กร/มหาวิทยาลัย	**ค่าเฉลี่ย**	**SD**	**ความเห็น**
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การทำให้นักศึกษาจากต่างคณะ/ภาควิชา เข้าใจความหมายและความสำคัญของความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนที่ถูกต้อง	3.71	1.14	มาก
ความท้าทาย/อุปสรรคการสอนฯ ในมิตินักศึกษา			
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ ระหว่างการสอนในรายวิชาความเป็นผู้ประกอบการ พบว่านักศึกษายังไม่กล้าเสี่ยง ไม่ชอบความท้าทาย และไม่กล้าออกจาก comfort zone เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.86	1.29	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ นักศึกษายังไม่มีทักษะการทำงานร่วมกันกับเพื่อนต่างสาขา/ศาสตร์ เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.50	1.29	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ นักศึกษายังไม่เห็นความสำคัญของทักษะความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ต่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน	3.43	1.40	มาก
มิติด้านความท้าทายของหลักสูตรการสอนความเป็นผู้ประกอบการ หรือความเป็นผู้ประกอบการสังคม เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน			
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การออกแบบหลักสูตรเพื่อให้นักศึกษาเกิดการบูรณาการ ทำงานร่วมกันจากต่างคณะภาควิชา เพื่อให้นักศึกษาสามารถร่วมมือเพื่อแก้ไขหรือมีแนวคิดร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	4.001	0.88	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การออกแบบหลักสูตรให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องต่อความต้องการของนักศึกษา และนักศึกษาสามารถแก้ไข หรือมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนได้	3.932	1.07	มาก
สิ่งที่ท้าทายอย่างมาก คือ การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถฝึกปฏิบัติ และลองผิด ลองถูกได้	3.863	1.10	มาก

References

Abu-Saifan, S. (2012). Social entrepreneurship: Definition and boundaries. *Technology Innovation Management Review, 2*(2).

Bloom, G. M. (2006). *The social entrepreneurship collaboratory (SE Lab): A university incubator for a rising generation of social entrepreneurs.* Oxford University Press.

Buendía-Martínez, I., Hidalgo-López, C., & Brat, E. (2020). Are cooperatives an employment option? A job preference study of millennial university students. *Sustainability, 12*(17), 7210. https://doi.org/10.3390/su12177210

Collins, A. J., Galli, A., Hipwood, T., & Murthy, A. (2019). Living within a one planet reality: The contribution of personal footprint calculators. *Environmental Research Letters, 15*(7), 074019. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab2b38

Falkäng, J., & Alberti, F. (2000). The assessment of entrepreneurship education. *Industry and Higher Education, 14*(2), 101-108. https://doi.org/10.1177/095042220001400202

FFE-YE. (2011). *Impact of entrepreneurship education in Denmark - 2011* (K. R. M. Lene Vestergaard & Casper Jørgensen, Eds.).

Henry, C., & Lewis, K. (2018). A review of entrepreneurship education research: Exploring the contribution of the Education+ Training special issues. *Education+ Training, 60*(3), 263-286. https://doi.org/10.1108/ET-01-2018-0012

Howorth, C., Smith, S. M., & Parkinson, C. (2012). Social learning and social entrepreneurship education. *Academy of Management Learning & Education, 11*(3), 371-389. https://doi.org/10.5465/amle.2010.0073

Jamieson, I. (1984). Education for enterprise. *CRAC*, 19-27.

Kyrö, P. (2005). Entrepreneurial learning in a cross-cultural context: Challenges to previous learning paradigms? In P. K. C. Carrier (Ed.), *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context* (pp. 68-103). University of Tampere Research Centre for Vocational and Professional Education.

Lackéus, M. (2015). E*ntrepreneurship in education: What, why, when, how* [Background paper].

McAdam, M., & Debackere, K. (2018). Beyond 'triple helix' toward 'quadruple helix' models in regional innovation systems: Implications for theory and practice. *R & D Management, 48*(1), 3-6. https://doi.org/10.1111/radm.12231

Mwasalwiba, E. S. (2010). Entrepreneurship education: A review of its objectives, teaching methods, and impact indicators. *Education+ Training, 52*(1), 20-47. https://doi.org/10.1108/00400911011017663

Neessen, P. C. M., Caniëls, M. C. J., Vos, B., & de Jong, J. (2018). The intrapreneurial employee: Toward an integrated model of intrapreneurship and research agenda. *International Entrepreneurship and Management Journal, 15*, 545-571. https://doi.org/10.1007/s11301-018-0140-6

Olutuase, S. O., Brijlal, P., & Yan, B. (2023). Model for stimulating entrepreneurial skills through entrepreneurship education in an African context. *Journal of Small Business & Entrepreneurship, 35*(2), 263-283. https://doi.org/10.1080/08276331.2022.2094843

Phan, P. H., Wright, M., Ucbasaran, D., & Tan, W.-L. (2009). Corporate entrepreneurship: Current research and future directions. *Journal of Business Venturing, 24*(3), 197-205. https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2008.01.003

Prince, S., Chapman, S., & Cassey, P. (2021). The definition of entrepreneurship: Is it less complex than we think? International *Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 27*(9), 26-47. https://doi.org/10.1108/IJEBR-03-2020-0167

Ratten, V. (2023). Entrepreneurship: Definitions, opportunities, challenges, and future directions. *Global Business and Organizational Excellence, 42*(5), 79-90.

Rauch, A., Wiklund, J., Lumpkin, G. T., & Frese, M. (2009). Entrepreneurial orientation and business performance: An assessment of past research and suggestions for the future. *Entrepreneurship Theory and Practice, 33*(3), 761-787. https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2009.00308.x

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review, 25*(1), 217-226. https://doi.org/10.5465/amr.2000.2791611

Wu, Y. J., Wu, T., & Arno Sharpe, J. (2020). Consensus on the definition of social entrepreneurship: A content analysis approach. *Management Decision, 58*(12), 2593-2619. https://doi.org/10.1108/MD-03-2019-0386

Yeung, S. M.-C. (2015). A mindset of entrepreneurship for sustainability. Corporate Ownership and *Control, 13*(1CONT 7), 797-811. https://doi.org/10.22495/cocv13i1c7p9

Zamora-Polo, F., & Sánchez-Martín, J. (2019). Teaching for a better world: Sustainability and sustainable development goals in the construction of a change-maker university. *Sustainability, 11*(15), 4224. https://doi.org/10.3390/su11154224